

**Київський національний торговельно-економічний університет**

**Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права**

**ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

на тему:

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ**

Студента 2 курсу, 5 м групи,

спеціальності 081 «Право»,

спеціалізації

«Комерційне право»

Самсоненка Назара Миколайовича

Науковий керівник

к.ю.н., доц.

Лата Наталія Федорівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н., доц.

Гончаренко Олена Миколаївна

**Київ-2020**

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b> .....	3
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ</b>	
1.1. Поняття валютних операцій та їх характеристика.....	6
1.2. Принципи здійснення валютних операцій.....	10
1.3. Вплив міжнародно-правового регулювання на здійснення валютних операцій в Україні.....	16
<b>РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ</b>	
2.1. Суб'єкти валютних операцій та їх правовий статус.....	26
2.2. Правова характеристика об'єктів валютних операцій.....	37
<b>РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ</b>	
3.1. Валютний нагляд.....	42
3.2. Відповідальність за порушення вимог валютного законодавства та її види.....	49
<b>ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ</b> .....	55
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....	59

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження** полягає в тому, що Україна є досить активним учасником валютних відносин. Регламентація валютного регулювання, а також вивчення змісту цього виду правових відносин, кола суб'єктів, об'єктів, відповідальності за порушення валютного законодавства та особливостей валютних систем іноземних держав на сьогодні є нагальним у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про валюту і валютні операції» [10].

Крім того, зміст валютних правовідносин, а саме права та обов'язки, які виникають між суб'єктами валютних правовідносин з приводу володіння, користування або розпорядження валютними цінностями був видозмінений та не досліджений, що в свою чергу додає істотності для дослідження.

Питання валютного регулювання та нагляду в Україні досліджували, зокрема: Н.В. Божидарнік [29], Л.К. Воронова [30], А.М. Завальний [38], О.А. Музика-Стефанчук [42]. Проте, з набуттям чинності Закону України «Про валюту і валютні операції» з 7 лютого 2019 року з'явилися новації, які потребують нових наукових досліджень, оскільки раніше питання не досліджувалися, зокрема, принципи валютного регулювання; валютний нагляд як нова юридична категорія; нові права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ; заходи захисту як інструмент впливу Національного банку України; відповідальність за порушення валютного законодавства.

**Метою дослідження** є визначення особливостей валютного регулювання та пов'язаного з цим здійснення нагляду уповноваженими суб'єктами.

Поставлена мета досягається завдяки вирішенню таких **завдань**:

з'ясувати поняття валютних операцій та розкрити зміст понять «валютне регулювання» та «валютний нагляд»;

розкрити зміст принципів валютного регулювання;

з'ясувати вплив міжнародно-правового регулювання на здійснення валютних операцій в Україні;



визначити суб'єктів валютних операцій та їх правовий статус, а також суб'єктів наділених повноваженнями у сфері валютного регулювання;

дослідити об'єкти валютного регулювання;

вивчити механізм валютного нагляду та регулювання;

дослідити відповідальність за порушення валютного законодавства;

розробити пропозиції щодо вдосконалення чинного валютного законодавства.

**Об'єктом дослідження** є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються у сфері здійснення валютного регулювання та нагляду.

**Предметом дослідження** є правове регулювання валютних операцій.

**Методами дослідження** стали діалектичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші методи.

При виконанні кваліфікаційної роботи був використаний порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою вивчення вітчизняного та зарубіжного законодавства про здійснення валютних операцій в частині регулювання правовідносин щодо регулювання та нагляду, проводився їх правовий аналіз та порівняння. З допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток механізму здійснення валютних операцій в історичному аспекті як в національному законодавстві, так і в іноземному.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження і аналізувалась практика Верховного Суду, інших судів України з проблем, пов'язаних з визнанням рішень суб'єктів регулювання та валютного нагляду недійсними.

Системно-функціональний метод надав можливість вивчити і дослідити внутрішню структуру суб'єктів валютного регулювання та нагляду, їх склад, компетенцію, а також порядок прийняття ними рішень.

**Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному дослідженні правових засад здійснення валютних операцій, прав та обов'язки суб'єктів валютних операцій, порівнянні нормативно-правових актів, що стосуються

здійснення валютних операцій, виявленні недоліків, розбіжностей законодавства щодо унормування процедури вільного здійснення валютних операцій на території України; наведенні пропозицій щодо удосконалення українського законодавства щодо правового регулювання валютних операцій.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Валютні обмеження для фізичних та юридичних осіб», що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С. 31-37 [71].

**Практичне значення** одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює та систематизує наукові знання з історії розвитку та функціонування механізму здійснення валютних операцій. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

**Структура випускної кваліфікаційної роботи.** Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків і пропозицій, а також списку використаних джерел, загальний обсяг роботи становить 67 сторінок, з них основного тексту – 58 сторінок. Список використаних джерел нараховує 71 найменування.

## РОЗДІЛ 1

### ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

#### 1.1. Поняття валютних операцій та їх характеристика

Що ж таке валютні операції? Перш ніж відповісти на це питання, нам слід для початку з'ясувати, що ж таке просто «операція» в загальному розуміння. Термін «операція» означає наступне: закінчена дія або послідовність дій, які виконуються за певним планом і спрямовані на розв'язання певної задачі [48, с. 14-25].

Враховуючи зазначене трактування цього терміну, можна сказати, що операція - це діяльність певних суб'єктів, яка спрямована на впорядковане вчинення дій (бездіяльності) в тій чи іншій сфері суспільного життя, що вчиняється шляхом виконання спеціальних правил.

Що ж стосується валютних операцій, то це визначення знаходить свою регламентацію в Законі України «Про валюту і валютні операції» від 21 червня 2018 року (далі – ЗУ «Про валюту і валютні операції») і відображене таким чином, валютна операція – це операція, що має хоча б одну з таких ознак:

а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта;

б) торгівля валютними цінностями;

в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей; регулювання - діяльність Національного банку України та в установлених цим Законом випадках Кабінету Міністрів України, спрямована на регламентацію здійснення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами [10].



Отже, виходячи із законодавчого визначення, валютна операція - це діяльність фізичних та юридичних осіб, яка спрямована на впорядковане вчинення дій (бездіяльності) у валютно-розрахунковій сфері, що вчиняється шляхом виконання спеціальних правил, та має хоча б одну з таких ознак: а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта; б) торгівля валютними цінностями; в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей; регулювання - діяльність Національного банку України та в установлених цим Законом випадках Кабінету Міністрів України, спрямована на регламентацію здійснення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами.

Крім того, валютні операції прийнято також розглядати і як вид валютних правовідносин, тобто відносин між суб'єктами валютного права з приводу володіння, користування або розпорядження валютними цінностями. Валютні правовідносини виникають на основі реалізації норм валютного права і являють собою особливий юридичний зв'язок суб'єктів, що беруть участь у правовідносинах. Як і будь-який інший вид правовідносин, валютні правовідносини мають у своїй структурі об'єкт, суб'єкт і зміст [49]. Змістом валютних правовідносин є права та обов'язки, які виникають між суб'єктами валютних правовідносин з приводу володіння, користування або розпорядження валютними цінностями.

Об'єктом валютних правовідносин є така правова категорія, як валютні цінності. Для того, щоб зрозуміти, що ж таке валютні цінності, спочатку визначимо, що з себе представляє сам термін «валюта». Цей термін прийшов до нас з італійської «*valuta*», що означає вартість, ціна, і використовується в двох значеннях:

по-перше, це грошова одиниця держави;

по-друге, це грошові знаки іноземних держав, а також кредитні і платіжні документи, виражені в іноземних грошових одиницях і застосовувані в міжнародних розрахунках (іноземна валюта) [38, с. 665-666].

Професор І. І. Кучеров зазначає, що: «валютні цінності - це такий вид майна, який виступає головним об'єктом валютних правовідносин. Це майно відрізняється від інших видів майна більшою цінністю і високою ліквідністю, тобто здатністю обертатися в гроші при збереженні номінальної вартості» [39, с. 116-117]. Отже, на думку І.І. Кучерова, валютні цінності - це сукупність матеріальних об'єктів, що належать до категорії цінних і високоліквідних видів майна, визначених як такі для цілей валютного регулювання, обіг яких передбачає дотримання певних вимог, передбачених валютним законодавством [39, с. 116-117].

З прийняттям нового Закону України «Про валюту і валютні операції» закріплено такий перелік валютних цінностей: національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 (далі – ЗУ «Про Національний банк України»), визначає валютні цінності - як матеріальні об'єкти, визначені законодавством України про валютне регулювання як засоби валютно-фінансових відносин. Тобто, це цінності, по відношенню до яких валютним законодавством держави встановлено особливий режим обігу на території держави та при перетині її кордонів [8].

У свою чергу, не варто забувати про конвертовану і неконвертовану валюту - це класифікація, пов'язана з юридичною і фактичною здатністю валюти підлягати обміну на інші валюти [32, с. 88]. Обмежена конвертованість може бути пов'язана не тільки з фактичними обставинами, такими як відсутність ринку таких валют, але і з юридичними обставинами - зокрема, з режимом валютної монополії, який діяв в СРСР, або з валютними обмеженнями. Властивість грошей бути вільно використовуваною валютою (твердою або резервною) залежить виключно від економічної кон'юнктури і довіри до цієї валюти.



Юридичну сутність валютних операцій можна визначити як правомірні дії фізичних та юридичних осіб, безпосередньо спрямовані на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків при здійсненні дій із валютою. Тобто під валютною операцією прийнято розуміти урегульовані нормами права суспільні відносини з використанням валюти, учасники яких володіють суб'єктивними правами і несуть юридичну відповідальність за дотримання умов норми [30, с. 386].

Валютні операції залежно від особливих класифікаційних ознак розподіляються на: валютні операції, що проводяться на території України; валютні операції, пов'язані з перевезенням валютних цінностей за кордон України в тій чи іншій формі; валютні операції, які здійснюють уповноважені установи за межами України; валютні операції, пов'язані з обслуговуванням уповноваженими установами своїх клієнтів – як резидентів, так і нерезидентів України; валютні операції уповноважених установ із цінними паперами, купівлі-продажу іноземної валюти, а також міжбанківські кредитні операції з іноземною валютою [31].

За загальним правилом, усі розрахунки на території України проводяться виключно у гривні, вона є єдиним законним платіжним засобом в Україні і приймається без обмежень на всій території України для проведення розрахунків, виключення становлять: 1) операції зі здійснення іноземних інвестицій та повернення іноземному інвестору прибутків, доходів (у тому числі дивідендів) та інших коштів, одержаних на законних підставах у результаті здійснення іноземних інвестицій; 2) операції банків з надання банківських та інших фінансових послуг на підставі банківської ліцензії; 3) операції з надання фінансових послуг, а саме: торгівля валютними цінностями в готівковій формі; переказ коштів; здійснення розрахунків у іноземній валюті на території України за договорами страхування життя; факторинг (у частині здійснення розрахунків на території України в іноземній валюті між факторами та клієнтами за операціями з міжнародного факторингу щодо відступлення права грошової вимоги до боржника-нерезидента); інші валютні операції, визначені Національним банком України та надання фінансових послуг з переказу коштів

операторами поштового зв'язку, що надаються небанківськими фінансовими установами та операторами поштового зв'язку, які мають ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій; 4) операції з розміщення, виплати грошового доходу та погашення облігацій, казначейських зобов'язань України, номінованих в іноземній валюті, якщо це передбачено проспектом цінних паперів (умовами їх розміщення); 5) операції з купівлі-продажу державних цінних паперів, номінованих в іноземній валюті, якщо ініціатором або отримувачем за такою валютною операцією є банк; 6) інші операції, визначені Митним кодексом України та (або) нормативно-правовими актами Національного банку України.

Розрахунки за зазначеними операціями можуть проводитися в іноземній валюті, у гривні, а також у банківських металах при цьому сплата комісії, інших платежів за здійснення операцій здійснюється виключно у гривні, крім розрахунків зі сплати процентів (відсотків) за депозитами або кредитами (позиками), що можуть проводитися в іноземній валюті, банківських металах та у гривні. Порядок проведення розрахунків за валютними операціями визначається Національним банком України.

Отже, в наведеному підрозділі, ми дослідили визначення «валютні операції» та її супутні ознаки, а саме: валютною операцією прийнято розуміти урегульовані нормами права суспільні відносини з використанням валюти, учасники яких володіють суб'єктивними правами і несуть юридичну відповідальність за дотримання умов норми. Крім того, була наведена класифікація та характеристика валютних операцій.

## **1.2. Принципи здійснення валютних операцій**

Інтересом дослідження є з'ясування сутності принципів правового регулювання валютних відносин. Валютне регулювання та нагляд організовується та функціонує відповідно до найбільш загальних правових принципів, які притаманні більшості державних органів.

Слід зазначити, що принципи права - це об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Тобто, це певна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку. Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі [49, с. 220].

За сферою дії принципи поділяються на: загальні, галузеві, міжгалузеві, та принципи окремих інститутів права [38, с. 123-124]. Загальні - це принципи, що притаманні праву в цілому, діють в усіх галузях та інститутах права. Галузеві - це своєрідна система координат, у рамках якої розвивається певна галузь права, і одночасно вектор, що визначає напрямок розвитку цієї галузі. Властиві конкретній галузі права. Міжгалузеві - принципи, властиві кільком спорідненим галузям права. Що стосується принципів окремих інститутів права, то це - система принципів відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин [47, с. 201-204].

Виходячи з вище викладеного, загальні принципи є характерними для права в цілому, визначають якісні особливості всіх правових норм національної правової системи незалежно від специфіки регульованих ними суспільних відносин. Вони діють у всіх галузях права, через що їх називають загальними (за обсягом), або основними. До таких принципів належать: принцип верховенства права, принцип законності, правової визначеності, добросовісності, пропорційності та інші.

Фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом – це принцип



верховенства права. В Україні принцип верховенства права закріплений у ч. 1 ст. 8 Конституції України [1; 64, с.175-186].

В системі реального вираження права в законах держави, в самій законотворчості, у підзаконній правотворчості, у практиці правореалізації та правозастосування відображений принцип законності [59].

Загальний принцип права, який гарантує забезпечення легкості з'ясування змісту права і можливість скористатися цим правом у разі потреби – це принцип правової визначеності [55, с. 147-155].

Принцип добросовісності – це загальноправовий принцип, який передбачає потребу сумлінної та чесної поведінки суб'єктів при виконанні своїх юридичних обов'язків і здійсненні своїх суб'єктивних прав [26]. У суб'єктивному значенні добросовісність може розглядатися як усвідомлення суб'єктом власної сумлінності та чесності при здійсненні ним прав і виконанні обов'язків.

Що ж стосується принципів валютного регулювання і валютного нагляду, то вони вичерпно перераховані в Законі України «Про валюту та валютні операції». Відповідно до цього закону валютне регулювання в Україні ґрунтується на таких основних принципах.

В першому блоці принципів зазначається, принцип свободи здійснення валютних операцій ключовою ідеєю якого є можливість вибору варіанту поведінки стосовно валютних правовідносин з приводу володіння, користування або розпорядження валютними цінностями особою, яка обмежується лише правом.

Згідно з цим принципом: фізичні та юридичні особи – резиденти мають право укладати угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших держав; придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності; запровадження обмежень і заходів захисту виключно з підстав та у порядку, визначених законом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і рівноваги платіжного балансу України;

недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання держави у валютні операції (даний принцип підтверджує спрямованість державної валютної політики на зниження рівня імперативного регулювання валютних операцій).

Отже, перший блок принципів відповідає лібералізації української економіки і впливає з конституційних гарантій економічних прав та свобод людини і громадянина (ніхто не може бути позбавлений або обмежений в правах та свободах за мотивами расової, політичної, соціальної, національної та іншої приналежності [58]).

В другому блоці принципів розглядається, ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання. Належну увагу слід приділити, визначенню ризикоорієнтованості, що має за основу ризик-орієнтований підхід, відповідно до «Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» № 65 від 26 червня 2015, ризик-орієнтований підхід - це визначена банком система з управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму та вжиття ним відповідних заходів у спосіб та обсяги, які забезпечують ефективну мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня [18]. Система принципів другого блоку має таку структуру.

По-перше, відповідність заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності, даний принцип найповніше втілює в собі принцип пропорційності - це загальноправовий принцип, спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав мають бути істотними, а засоби їх досягнення обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чий права обмежуються; дозволяє досягти розумного співвідношення між цілями державного впливу та засобами їх досягнення [35, с. 51-54]. Слід зазначити, що цей принцип тісно взаємопов'язаний з принципом спрямованості на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку, який втілює мету валютного регулювання та нагляду [65, с. 451].

По-друге, обґрунтованість запровадження та подовження строку дії заходів захисту, досягається переліком ознак, таких як: нестійкий фінансовий стан банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави, які в свою чергу надають право Національному банку України застосовувати заходи захисту та подовжувати строк їх дії. Таке формулювання ознак здається широким для належного використання, але самі заходи захисту вказують, що вони застосовуються на підставі встановлених нормативів та лімітів, тобто є індикативним регулюванням, яке значно звужує тлумачення. Індикативним регулюванням є: встановлення обов'язкових економічних нормативів [63, с. 93-96].

По-третє, тимчасовий характер дії заходів захисту, має такі обмеження в часі: Правління Національного банку України має право запровадити заходи захисту на строк не більше шести місяців та подовжувати строк дії попередніх заходів захисту на строк не більше шести місяців. Загальний строк дії заходів захисту не може перевищувати 18 місяців протягом 24 місяців, починаючи з дня першого запровадження відповідного заходу захисту.

По-четверте, підзвітність та публічність Національного банку України під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту досягається звітом про запровадження заходу (заходів) захисту, який є публічним документом, що не містить інформації, яка є банківською таємницею, та має бути оприлюднений на сторінках офіційного інтернет-представництва Національного банку України протягом календарного місяця з дня його підписання та безстроково там зберігатися. Також застосовуються принципи: пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів та пріоритетності ринкових інструментів валютного регулювання над адміністративними.



Науковий інтерес третього блоку принципів валютного законодавства становить самостійність та акцентування на організації ринкової економіки щодо валютного регулювання, що передбачає: гнучкість валютного курсу; незалежність Національного банку України у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом.

Слід зазначити, що згідно з ЗУ «Про Національний банк України», офіційний валютний курс – це курс валюти, офіційно встановлений Національним банком України як уповноваженим органом держави. Тобто, валютний курс - це ціна національної грошової одиниці, виражена в грошовій одиниці іншої держави. В Україні застосовується система гнучкого (плаваючого) курсу – це система, за якої у валют відсутні офіційні паритети. Розрізняють плаваючі курси, які змінюються залежно від попиту та пропозиції на ринку та курси, які змінюються залежно від попиту і пропозиції на ринку, але корегуються валютними інтервенціями центральних банків [28, с. 98-99]. На сьогодні, Національний банк України (далі - НБУ) може проводити валютні інтервенції на умовах своп, тобто з зобов'язанням зворотнього продажу валют як у форматі «гривня/іноземна валюта», так і у форматі «іноземна валюта/іноземна валюта» [37, с. 22-30].

НБУ є незалежним органом, оскільки: правовий статус визначається на рівні Конституції; створюється не виконавчою владою; строк повноважень перевищує строк повноважень органу, який його призначив; фінансується з бюджету окремим рядком (статтею), за умови, що орган має право використовувати в межах своїх повноважень грошові кошти, виділені для нього окремим рядком бюджету [2].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що даний третій блок принципів формує, як незалежність регулятора у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики, так і самостійність формування валютного курсу на умовах самого ринку. Режим валютних відносин в частині валютного регулювання і валютного нагляду на сучасному етапі розвитку валютного законодавства прагне до більшої диспозитивності щодо суб'єктів валютних відносин та використання

адміністративних заходів лише в тих випадках, коли одним із суб'єктів цих відносин виступає держава.

Отже, на сьогодні Україні притаманне пряме та побічне валютне регулювання, засноване на принципах державного валютного регулювання. Поступовий перехід від режиму валютного регулювання до режиму вільного здійснення валютних операцій з валютними цінностями, які будуть ґрунтуватися на принципах вільного попиту та пропозиції, кардинально змінить підходи щодо формування валютної політики, в основу якої буде покладено процес лібералізації валютних відносин. Виходячи з вищевикладеного, названі принципи правового регулювання пов'язують зміст валютних правовідносин з економічними чинниками функціонування ринкового механізму: а) на ґрунті внутрішнього чинника (яким є економічні закони) формуються економіко-правові принципи; б) на ґрунті зовнішнього чинника (яким є державне регулювання валютних правовідносин) формуються основні засади правової політики у сфері валютних правовідносин. Відповідно під час правового впорядкування валютних відносин, з одного боку, мають бути враховані об'єктивні економічні закони, з іншого – вони повинні бути націлені на попередження негативних виявів механізму ринкового саморегулювання. Принципи валютного регулювання не тільки визначають вектор такого регулювання, а й використовуються під час заповнення наявних прогалин у правовому регулюванні через застосування аналогії права.

### **1.3. Вплив міжнародно-правового регулювання на здійснення валютних операцій в Україні**

Міжнародні валютні відносини регулюються валютною системою. Під валютною системою розуміється форма організації і регулювання валютних відносин, закріплена національним законодавством або міждержавними угодами [51, с. 104-109]. Отже, валютна система - це спосіб упорядкування та регулювання валютних відносин, що складаються при функціонуванні валюти в світовому господарстві.

Значний вплив на валютну систему має правова система держави. Слід зазначити, правова система — сформована під впливом об'єктивних закономірностей розвитку суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у стійких зв'язках між собою та з іншими соціальними системами [61, с. 560].

Структура правової системи — це стійка єдність елементів правової системи, їх зв'язків, цілісності, зв'язків елементів із цілим [41, с.24-27]. Структуру правової системи становлять: суб'єкти права — фізичні особи, юридичні особи; правові норми і принципи; правові відносини, правова поведінка, юридична практика, режим функціонування правової системи; правова ідеологія, правосвідомість, правові погляди, правова культура; зв'язки між названими елементами, що визначають результат їх взаємодії — законність, правопорядок. Отже, кожен з цих елементів впливає на валютну систему в цілому і сприяє значній диференціації світових валютних систем.

Існують такі правові системи: романо-германська, англо-американська, релігійна, традиційна (звичаєва), соціалістична правова сім'я. Також присутня внутрішня класифікація за спільними ознаками, яка виділяє: віддиференційовані правові системи — різновид правових систем, у яких право існує як відокремлене, відносно самостійне явище по відношенню до релігії, моралі, звичаю, політики, ідеології. Ці правові системи утворюють дві сім'ї: сім'ю романо-германського (континентального) права і сім'ю загального (прецедентного) права; невіддиференційовані правові системи — різновид правових систем, в яких існує нерозривний зв'язок права з іншими регуляторами і цінностями. Вони об'єднуються в наступні правові сім'ї: релігійна правова сім'я; традиційна правова сім'я; далекосхідна правова сім'я [45, с. 184].

Що стосується розподілу валютних систем на види, то вони поділяються на національні, регіональні і світові валютні системи, причому останні також поділяють залежно від історичного періоду розвитку світової економіки в цілому.

Історія налічує чотири основні валютні системи, існування яких цілком і повністю залежало від існуючих під час їх дії структури світового господарства,



потреб національної і світової економіки, а також від розстановки політичних і економічних сил в світі [33, с. 44-52]. Класична класифікація валютних систем ґрунтується на критерії резервного активу, тобто активу, за допомогою якого відбувається врегулювання платіжного дисбалансу.

Вважаємо за потрібне зупинитися відразу на девізному стандарті, оскільки саме він є етапом, який має вирішальний вплив на валютну політику держав на сьогодні. Девізний (валютний) стандарт, основні положення якого були визначені в 1976 році в столиці Ямайки – Кінгстоні [34, ст. 24]. Відповідно до Ямайської угоди: 1) Був введений стандарт СПЗ (СПЗ - це міжнародний резервний актив, створений МВФ з метою поповнення існуючих міжнародних резервних активів, який являє собою «кошик» із п'яти валют, склад яких переглядається кожні п'ять років) замість золотодевізного стандарту. 2) Відбулася остаточне скасування офіційної ціни золота, скасування золотих паритетів, припинений розмін доларів на золото, яке перестало бути мірою вартості. 3) Міжнародний валютний фонд посилив міждержавне валютне регулювання. 4) Держави отримали право вибору будь-якої системи валютного курсу (фіксований або плаваючий).

Особливістю багатовалютного стандарту є відсутність переваги будь-якої валюти в усій світовій валютній системі, а також прагнення до валютного поліцентризму [40, с. 82-94]. На наш погляд, принципи Ямайської валютної системи в цілому є найбільш стабільними, оскільки її тенденції до встановлення валютного поліцентризму дозволяють різним державам вибрати для себе найбільш прийнятну і оптимальну систему, в рамках якої їх міжнародні економічні відносини будуть прогресивні і ефективні. Звичайно, Ямайська система також вимагає вдосконалення, але вже зараз відхід від гегемонії долара й поява і посилення в якості його альтернативи євро, японської ієни, фунта стерлінгів, юаня є великим кроком до стабілізації світової економіки.

Дослідивши передумови, які сприяли становленню нинішньої валютної системи, вважаємо за потрібне окреслити основні особливості та відмінності валютного регулювання держав, які мають значний вплив на валютний ринок, що в свою чергу, сприятиме належному розумінню процесів валютного регулювання

та нагляду. Ми обрали дві впливові держави, на нашу думку, для порівняння, такі як США та Німеччина, які належать до різних правових систем.

Науковий інтерес становить дослідження особливостей валютної системи США, оскільки, особливістю валютного регулювання в Сполучених штатах Америки є відсутність звичного для нас єдиного нормативно-правового акту, що закріплює основні положення про порядок здійснення операцій на міжнародному ринку. Пов'язано це з тим, що американський долар є основною резервною валютою, найбільш часто використовується в міжнародних розрахунках не тільки самих Штатів, а й переважної більшості держав світу. Крім того, в зв'язку з тим, що США є членом таких значущих міжнародних організацій, як Світова організація торгівлі, Організація Економічного Співробітництва та Розвитку, Міжнародний валютний фонд, Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво і деякі інші, нормативні документи зазначених організацій поширюються в тому числі і на Штати, як на носія основної міжнародної розрахункової одиниці.

У зв'язку з цим, валютна система США повинна розглядатися з точки зору нормативних актів міжнародних економічних організацій, а також з точки зору внутрішнього американського законодавства, що регулює порядок випуску в обіг доларів і їх використання в міжнародних розрахунках.

Згідно зі статтями угоди Міжнародного валютного фонду, всі розвинені держави, в тому числі і США, зобов'язані таким чином здійснювати свою міжнародну економічну діяльність, щоб забезпечити реалізацію основних цілей Фонду, а саме усунення валютних обмежень, що перешкоджають зростанню світової торгівлі, підтримку упорядкованого валютного режиму в цілях уникнення девальвації валют, яка може привести до необґрунтованих переваг на міжнародній арені, сприяння стабільності системи обмінних курсів, нездійснення дискримінаційної валютної політики у вигляді встановлення множинних обмінних курсів.

Що стосується безпосереднього впливу на валютне регулювання всередині держави, то воно здійснюється такими органами як Міністерство фінансів США і

Федеральна резервна система (далі – ФРС США). До основних функцій Міністерства фінансів США у сфері валютного регулювання та нагляду належить вироблення валютної політики, а також надання консультаційних послуг в рамках її реалізації [66]. Федеральна резервна система - сукупність в даний час 12 банків, розподілених відповідно по 12 банківським округам, які здійснюють безпосередню реалізацію грошово-кредитної політики США, а також контроль грошового обігу в державі в цілому і забезпечення фінансування зовнішніх зобов'язань держави [67]. Кількість вироблених грошей залежить від потреб в них у суспільстві і на державному рівні. Слід зазначити, що банки Федеральної резервної системи мають право випускати тільки паперові гроші; виробництвом же монет займається Монетний двір США. ФРС США називається резервною, тому що відповідно до The monetary control act (Закон «Про валютне регулювання») банки зобов'язані формувати резервні фонди для забезпечення операцій за вкладами, а також інших операцій з грошовою масою - це потрібно для забезпечення стабілізації грошового обігу [68]. У зв'язку з тим, що правом емісії долара володіють тільки Штати, то велика частка доларової маси йде на покриття зовнішніх боргів США, а це значить, що періодичні вкидання доларів в світову економіку впливає на співвідношення курсів долара та інших основних валют, що призводить до певних негативних наслідків для інших держав [52]. Зазначені наслідки обумовлюються не тільки періодичними вкиданнями доларової маси в зовнішню економіку, а й правом ФРС США встановлювати доларовий курс залежно від зміни найбільш важливих макроекономічних показників.

В даний час Федеративна республіка Німеччини є складовою частиною єдиної європейської зони - території, об'єднаної під егідою єдиного Європейського союзу, що в свою чергу становить науковий інтерес дослідження. У зв'язку з цим валютне регулювання Німеччини підпорядковане єдиному валютному регулюванню ЄС. Єдина європейська валюта - євро - є вільно конвертованою. Прямого регулювання курсу валюти по відношенню до валют інших держав не застосовується. Хотілося б зазначити, що законодавство



Німеччини і України, не тільки валютне та грошово-кредитне, а й інше, має багато спільних рис, обумовлених історико-правовою приналежністю до романо-германської правової сім'ї, відмінною рисою якої є сувора регламентація законодавчо встановленими нормами всіх сфер життя суспільства. Як і в Україні, в Німеччині також є нормативно-правові акти, що регулюють зовнішньо-економічну діяльність і пов'язані з цим валютні правовідносини. Однак, знаходження Німеччини в складі Євросоюзу накладає свій відбиток на валютне регулювання в цій державі, оскільки Євросоюз позиціонується як більш правосуб'єктний елемент світової спільноти, а ФРН має свою суверенність в цікавій для нас сфері лише в тому обсязі, в якому це не суперечить інтересам Євросоюзу.

У зв'язку з цим, а також тим, що на території Євросоюзу основною валютною одиницею є євро, то логічно вказати, що основне монетарне, валютне, інвестиційне та інше законодавство знаходиться на рівні саме Євросоюзу, а вже конкретні особливості отримують більш докладний розвиток в кожній конкретній державі.

До числа органів фінансового управління, що мають повноваження у зовнішньоекономічній сфері та відповідальність за проведення монетарної політики є Європейський Центробанк (ЄЦБ), який приймає рішення колегіально виходячи з позиції всіх, що входять в нього національних центральних банків, які разом в Європейським центральним банком складають Європейську систему центральних банків, відповідно до «Протоколу про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського Центрального банку» від 26 жовтня 2012, згідно з яким основними його цілями є вироблення і реалізація грошової політики, а також вироблення порядку здійснення валютних операцій, формування, підтримка і управління валютними резервами держав-членів Євросоюзу. В даному протоколі під об'єктами валютного регулювання розуміються будь-які валютні активи (національна та іноземна валюта, цінні папери та інші платіжні документи, дорогоцінні метали), які можуть бути конвертовані в євро, а також закріплено, що валютні операції між державами-членами Євросоюзу і між

Євросоюзом і державами, які не перебувають в ЄС, здійснюються в євро - для цього у кожній державі-члені ЄС є у відповідному національному банку існує резерв євро, за рахунок якого і здійснюються міжнародні розрахунки [69]. Відповідно до положень зазначеного протоколу був прийнятий закон про Центральний банк ФРН (Бундесбанку), основними цілями існування якого є забезпечення фінансової стабільності держави, формування та управління національними валютними резервами, а також управління платіжними зобов'язаннями ФРН. Відповідно до цього закону, Бундесбанк має право здійснювати такі валютні операції, але тільки якщо вони не принесуть шкоди інтересам Євросоюзу: здійснення банківських операцій з нерезидентами в будь-якій валюті; здійснювати купівлю-продаж валютних активів; надавати кредити під забезпечення валютними активами [70].

Що стосується законодавчого регулювання зовнішньоторговельної діяльності, то вона регламентується законом ФРН про зовнішню торгівлю і прийнятим відповідно до нього і для реалізації його норм, положенням про зовнішню торгівлю.

Крім того, для кожної з країн важливим регулятором, окрім національних є також міжнародний валютний фонд (МВФ) – спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй (ООН), створена з метою розвитку міжнародного фінансового співробітництва. Відповідно до статей Угоди Фонду і рішення Виконавчої ради, прийнятого у 1977 році, на МВФ покладено відповідальність за здійснення нагляду за міжнародною валютною системою і курсовою політикою держав-членів [44, с. 34-39].

МВФ спостерігає за міжнародною валютною системою і стежить за економічною та фінансовою політикою своїх 189 держав. В рамках цього процесу, який здійснюється як на глобальному рівні, так і на рівні окремих держав, МВФ вказує на можливі ризики для стабільності і рекомендує належні зміни в політиці [56]. Нагляд потрібен для виявлення ризиків, які, можливо, буде потрібно зменшити за рахунок заходів політики для того, щоб підтримувати економічне зростання.

Існує два основні аспекти діяльності нагляду МВФ: двосторонній нагляд, або оцінка політики кожної держави-члена та надання рекомендацій щодо заходів цієї політики, і багатосторонній нагляд, або спостереження, за світовою економікою. Нагляд за валютною політикою держав-членів є безперервним процесом. Проте для кожного «циклу» процес надання консультацій з питань політики обмінного курсу може бути представлений багатоступеневим «ланцюжком результатів», який пов'язує «вихідні дані» з діяльністю МВФ та їх результатами [43]. Сам процес нагляду складається з трьох етапів: 1) аналіз і оцінка; 2) надання рекомендацій з питань валютної політики (включаючи розгляд Виконавчою радою); 3) подальші дії, включаючи безперервний моніторинг між циклами та здійснення подальшого нагляду. На кожному етапі втілюються двосторонні і багатосторонні компоненти, притаманні будь-якій діяльності зі спостереження.

Отже, Міжнародний валютний фонд сприяє міжнародній валютній системі у виконанні її головної функції – забезпечення економічного зростання шляхом полегшення обміну товарами, послугами і капіталом між державами, створюючи стабільні умови з приводу володіння, користування або розпорядження валютними цінностями.

Слід зазначити, опис основних моментів валютного регулювання та нагляду дозволяє оцінити та провести паралелі між особливостями та відмінностями валютного регулювання України та держав, які мають значний вплив на валютний ринок.

Спільною особливістю валютного регулювання в зарубіжних державах і в даний час в Україні є прихильність міжнародному праву і міжнародним зобов'язанням, в першу чергу, перед Міжнародним валютним фондом, Статті угоди якого зобов'язують держави-члени МВФ усунути будь-які обмеження на здійснення валютних операцій, що потрібно для нормального розвитку світової торгівлі, підтримки впорядкованого валютного режиму, сприяння стабільності обмінних валютних курсів, встановлюючи їх лише для запобігання та усунення загроз національній економіці.



Також до близьких рис українського і іноземного законодавства можна віднести відсутність єдиного органу, уповноваженого здійснювати валютне регулювання: так, валютне законодавство України виділяє органи валютного нагляду і агентів валютного нагляду, до яких належать Уряд, НБУ, Державна податкова служба (далі - ДПС), а також уповноважені банки та інші уповноважені учасники фінансової діяльності.

У США питаннями реалізації валютної та грошової політики, які є взаємопов'язаними, відають Міністерство фінансів і Федеральна резервна система - в рамках їх взаємодії відбувається випуск доларів в обіг, які витрачаються Міністерством фінансів як на національні потреби, так і на покриття зовнішніх боргів. Оскільки основна маса міжнародних розрахунків відбувається в доларах, то питання обміну доларів на інші валюти врегульовані лише опосередковано.

Відмінною рисою валютного регулювання в Україні і зазначених зарубіжних державах є обсяг законодавчого матеріалу і його розподіл по нормативно-правовим актам. Так, донедавна в Україні існувала досить велика кількість норм, що стосувалася валютного регулювання, в зв'язку з цим містилися вони у великій кількості нормативно-правових актів. На противагу цьому в досліджених зарубіжних державах основне нормативно-правове регулювання здійснюється через меншу кількість законодавчих і підзаконних актів. Крім того, важливим джерелом права прямої дії в зарубіжних державах є Статті угоди МВФ. Такий стан речей обумовлено, головним чином, стабільністю і еволюційним розвитком валютних відносин і відсутністю різких змін законодавства.

Наступним об'єктом порівняння в досліджуваній нами сфері слід виділити регламентацію процедур і порядків здійснення валютних операцій. Так, в Україні можна спостерігати детальне регламентування різних варіантів здійснення валютних операцій при наявності загального правила про те, що валютні операції здійснюються без обмежень і тільки через уповноважені банки. У США це Закон про дерегулювання депозитних установ і грошово-кредитному контролі 1980, а в Німеччині протокол про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку, Закон про Німецький Бундесбанк та законом

ФРН про зовнішню торгівлю. Тобто, не зазначається детальне регулювання кожної можливої дії з валютними цінностями, оскільки це обумовлене специфікою світового грошового обігу - основна маса міжнародних розрахунків здійснюється в доларах, євро і СПЗ, в зв'язку з чим в більшості випадків просто відсутня потреба проводити будь-які обмінні дії. У зв'язку з цим нормативне валютне регулювання в зарубіжних державах обмежується лише фразами загального характеру.

Підсумовуючи дослідження, ми можемо зробити висновок, що Україна, доклавши значних зусиль, з прийняттям ЗУ «Про валюту і валютні операції» суттєво зменшила обсяг нормативно-правових актів. Нова система складається з восьми основних постанов Правління Національного банку України, які замінили попередню базу з 56 нормативно-правових актів у сфері валютного регулювання. На основі відомостей про валютне регулювання в Україні, США та Німеччині були виділені особливості валютного регулювання, повноваження органів державної влади, а також права та обов'язки інших учасників валютних правовідносин в сфері валютного регулювання і валютного нагляду, а також встановлено сутність валютного регулювання і валютного контролю.

## РОЗДІЛ 2

### ПРАВОВІДНОСИНИ У СФЕРІ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

#### 2.1. Суб'єкти валютних операцій та їх правовий статус

Окреслене правове поле, а саме валютні правовідносини мають свій характерний суб'єктний склад, який підлягає розмежуванню, як суб'єкти валютного регулювання та нагляду.

Правовою основою валютного регулювання в Україні є Конституція, Закон України «Про валюту і валютні операції», Закон України «Про Національний банк України» та вісім основних постанов Правління Національного банку, які замінили попередню базу з 56 нормативно-правових актів у сфері валютного регулювання.

Валютне регулювання – це діяльність НБУ та в установлених Законом України «Про валюту і валютні операції» випадках Кабінету Міністрів України, спрямована на регламентацію здійснення валютних операцій суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами. Отже, із законодавчого визначення можна зробити висновок, що до суб'єктів у сфері валютного регулювання належать з одного боку НБУ та Кабінет Міністрів України, а з іншого – суб'єкти валютних операцій та уповноважені установи.

Метою валютного регулювання є підтримка стабільного курсу національної валюти щодо курсів валют інших держав, що пов'язано із основною функцією НБУ. Реалізація валютного регулювання передбачає застосування цілого комплексу різноманітних заходів, які здійснюються державою щодо регламентації: валютних операцій резидентів і нерезидентів; платежів, інвестицій, порядку ввезення та вивезення валюти за межі держави тощо [57, с.104-111].

Валютне регулювання охоплює такі напрямки: визначення політики валютного курсу й офіційних валютних інтервенцій; проведення валютного нагляду; управління офіційними валютними резервами; участь у міжнародних валютно-кредитних організаціях.



До суб'єктів валютного регулювання в межах держави належать учасники, які здійснюють регулятивний вплив на валютні відносини, а саме: центральний банк, уряд, міністерства, відомства, інші державні фінансові, фіскальні, митні органи, уповноважені банки, небанківські фінансові установи, безпосередньо учасники валютних правовідносин.

Суб'єкти валютних правовідносин поділяються на резидентів і нерезидентів:

Нерезиденти: а) фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають на території України; б) юридичні особи та інші суб'єкти господарювання з місцезнаходженням за межами України, які створені та діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі ті, частки участі в яких належать резидентам; в) розташовані на території України іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їх філії, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій, що не здійснюють підприємницької діяльності відповідно до законодавства України; г) відокремлені підрозділи юридичних осіб та інших суб'єктів господарювання з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України, а також розташовані за межами України та здійснюють підприємницьку діяльність відповідно до законодавства іноземної держави; г) інші особи, які не є резидентами відповідно.

Резиденти: а) фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають за межами України; б) фізичні особи - підприємці, зареєстровані згідно із законодавством України; в) юридичні особи та інші суб'єкти господарювання з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність відповідно до законодавства України; г) дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України

за кордоном, що мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності відповідно до законодавства України; г) відокремлені підрозділи юридичних осіб та інші суб'єктів господарювання з місцезнаходженням за межами України, які створені та діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі ті, частки участі в яких належать резидентам, а саме філії, представництва, відділення або інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи та здійснюють підприємницьку діяльність від імені юридичної особи на території України.

Слід зазначити, відмінність резидентів та нерезидентів фізичних осіб, а саме визначення поняття місця проживання - житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає та місця перебування - адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік, відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [12, ст. 3]. Отже, головна відмінність місця проживання від місця перебування в тому, що перше відповідає житловому об'єкту, в якому людина проживає постійно (і має реєстрацію за відповідною адресою), друге – відображає факт тимчасового проживання громадянина в такому-то житловому приміщенні. Як правило – розташованому в іншій державі. Зазначимо, нормативно-правові акти, залежно від їх сфери діяльності по-різному трактують фізичну особу – резидент, наприклад: згідно з пп. 14.1.213 п.14.1 ст.14 Податкового кодексу України - це фізична особа, яка має місце проживання в Україні [6]. У разі якщо фізична особа має місце проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо така особа має місце постійного проживання в Україні; якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні. У разі якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не

менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року. Отже, визначення належності суб'єкта до резидента чи нерезидента потребує детального опрацювання критеріїв належності, залежно від сфери діяльності, Податковий, Митний кодекс та, Законом України «Про валюту і валютні операції» мають різні трактування.

До суб'єктів валютного регулювання також належать небанківські фінансові установи. Згідно з ЗУ «Про валюту і валютні операції» небанківська фінансова установа – це фінансова установа, крім банку. Визначення фінансової установи міститься в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансова установа - це юридична особа, яка надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку [11, пп. 1 п. 1 ст. 1]. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Не є фінансовими установами (не мають статусу фінансової установи) незалежні фінансові посередники, що надають послуги з видачі фінансових гарантій в порядку та на умовах, визначених Митним кодексом України.

З метою організації і здійснення валютного регулювання окремі державні органи наділяються відповідними повноваженнями у цій сфері. Такими органами в Україні є НБУ та Кабінет Міністрів України. До повноважень НБУ у сфері валютного регулювання належить: здійснення валютної політики виходячи з принципів загальної економічної політики України; складання разом з Кабінетом Міністрів України платіжного балансу України; контроль за дотриманням затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу



України; визначення в разі потреби лімітів заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентами; видання обов'язкових для виконання нормативних актів щодо здійснення операцій на валютному ринку України; нагромадження, зберігання та використання резервів валютних цінностей для здійснення державної валютної політики; ліцензування здійснення валютних операцій та їх скасування; встановлення способів визначення та використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, поданих у валюті України, курсів валютних цінностей, наведених у іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях; забезпечення публікації банківських звітів про власні операції та операції уповноважених банків.

Механізмами валютного регулювання, що застосовуються НБУ, виступають: визначення порядку проведення валютних операцій; валютні обмеження; валютні інтервенції; девальвація та ревальвація валют; дисконтна та девізна валютна політика; управління валютними резервами (диверсифікація). При визначенні порядку проведення валютних операцій проявляється нормотворча функція НБУ, який визначає правовий статус суб'єктів та об'єктів валютних операцій, здійснює їх класифікацію, визначає механізм, строки та правила проведення операцій з валютою та валютними цінностями, відповідно до п. 4 ст. 5 ЗУ «Про валюту і валютні операції».

НБУ з метою захисту від нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави має право встановлювати валютні обмеження (п. 1 ст. 2 ЗУ «Про валюту і валютні операції»). Валютні обмеження - це передбачений законом порядок здійснення валютних операцій, обов'язковий для виконання всіма суб'єктами валютного ринку. Відповідно до ст. 4 ЗУ «Про валюту і валютні операції» валютні операції здійснюються без обмежень відповідно до законодавства України, крім випадків, встановлених законами України, що регулюють відносини у сферах забезпечення національної безпеки, запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення, виконання взятих Україною зобов'язань за міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також випадків запровадження Національним банком України відповідно до ЗУ «Про валюту і валютні операції» заходів захисту.

Резиденти з урахуванням обмежень, визначених ЗУ «Про валюту і валютні операції» та іншими законами України, мають право відкривати рахунки в іноземних фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції. Нерезиденти з урахуванням обмежень, визначених ЗУ «Про валюту і валютні операції» та іншими законами України, мають право відкривати рахунки в українських фінансових установах та здійснювати через такі рахунки валютні операції.

Резиденти мають право придбавати валютні цінності за кордоном, здійснювати їх транскордонне переміщення та (або) транскордонний переказ з урахуванням обмежень, визначених в ЗУ «Про валюту і валютні операції». У сфері здійснення валютних операцій нерезиденти мають усі права, надані резидентам.

В системі валютних обмежень найголовнішими є такі: 1) обмеження, пов'язані з ліцензуванням валютних операцій; 2) обмеження, щодо порядку придбання іноземної валюти за дорученням і за рахунок резидентів на міжбанківському валютному ринку України з метою забезпечення виконання їхніх зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами; 3) обмеження, щодо використання іноземної валюти як засобу платежу на території України; 4) обмеження, пов'язані з встановленням обов'язкового продажу частини надходжень у іноземній валюті на користь резидентів-юридичних осіб; 5) обмеження порядку здійснення розрахунків у іноземній валюті [29].

Стосовно першого обмеження, так, юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність реалізує це право лише після отримання від НБУ банківської ліцензії (ст. 19 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [9]. На здійснення валютних операцій банком потрібно банківську

ліцензію. Небанківські фінансові установи повинні отримати ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій. У ліцензії на здійснення валютних операцій зазначаються валютні операції, які дозволяється здійснювати небанківській фінансовій установі. На підставі ліцензії суб'єкти ліцензування мають право здійснювати такі валютні операції: торгівля валютними цінностями в готівковій формі; переказ коштів; здійснення розрахунків у іноземній валюті на території України за договорами страхування життя; факторинг (у частині здійснення розрахунків на території України в іноземній валюті між факторами та клієнтами за операціями з міжнародного факторингу щодо відступлення права грошової вимоги до боржника-нерезидента); інші валютні операції, визначені Національним банком України.

Небанківські фінансові установи здійснюють валютні операції, пов'язані з наданням фінансових послуг такими установами, без отримання ліцензії від НБУ на здійснення валютних операцій у випадках та порядку, встановлених Постановою Правління Національного банку України № 297 від 09 серпня 2002 року «Про затвердження Положення про порядок видачі небанківським фінансовим установам, операторам поштового зв'язку ліцензій на здійснення валютних операцій» [19].

Так, оператори поштового зв'язку надають фінансові послуги з переказу коштів, якщо вони є валютними операціями, та (або) фінансові послуги з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі на підставі ліцензії НБУ на здійснення валютних операцій. Оператори поштового зв'язку здійснюють валютні операції, пов'язані з наданням фінансових послуг такими операторами, без отримання ліцензії НБУ на здійснення валютних операцій у випадках та порядку, встановлених Постановою Правління Національного банку України в «Положенні про порядок видачі індивідуальних ліцензій на переказування іноземної валюти за межі України для оплати банківських металів та проведення окремих валютних операцій».

Ліцензії на здійснення валютних операцій діють безстроково. НБУ у визначеному ним порядку веде реєстр осіб, яким видано ліцензії на здійснення



валютних операцій, та розміщує інформацію про видані ліцензії на сторінках офіційного інтернет-представництва НБУ. На сьогодні кількість банків (з переліком валютних операцій), які отримали банківську ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій з 01 січня 2011 до 12 лютого 2019 становить 191 банк, з яких 78 втратили ліцензію у зв'язку із введенням в дію Закону України «Про валюту і валютні операції», 21 банк має відкликану ліцензію, в такому випадку ми маємо 92 банки, які перебувають в трьох станах, які статистика не розкриває, а саме: наявна ліцензія, очікуванні надання нової ліцензії, ліквідація. Що стосується списку небанківських фінансових установ, національного оператора поштового зв'язку (з переліком валютних операцій), які отримали банківську ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій з 01 січня 2002 по 06 серпня 2019, а саме 223 установи, з них 16 в період 06 серпня 2019 по 23 вересня 2020 рік [46].

Третє обмеження щодо використання іноземної валюти як засобу платежу на території України характеризується таким чином, законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня, згідно з ст. 524 Цивільного Кодексу України. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом. Також ст. 533 Цивільного кодексу України зазначає використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом [3]. Крім того, гривня як грошова одиниця України (гривня) є єдиним законним платіжним засобом в Україні, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території, згідно з п. 3.3 ст. 3 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [13], також ст. 35 ЗУ «Про Національний банк України» зазначається, гривня (банкноти і монети) як національна валюта є єдиним законним платіжним засобом на території України, приймається усіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України за всіма видами платежів, а також для зарахування на

рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. Відповідно до п. 2 ст. 198 Господарського кодексу України, грошові зобов'язання учасників господарських відносин повинні бути виражені і підлягають оплаті у гривнях [4]. Отже, гривня є єдиним законним платіжним засобом в Україні, окрім випадків передбачених п. 2. ст. 5 ЗУ «Про валюту і валютні операції».

Стосовно четвертого обмеження пов'язаного з встановленням обов'язкового продажу частини надходжень у іноземній валюті на користь резидентів-юридичних осіб, відповідно до Постанови Національного банку України № 5 від 02 січня 2019 року «Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті» обов'язковому продажу на валютному ринку України підлягають надходження в іноземній валюті:

1) із-за кордону на користь юридичних осіб-резидентів, які не є банками, фізичних осіб-підприємців, іноземних представництв (крім офіційних представництв), а також на рахунки, відкриті в банках для ведення спільної діяльності без створення юридичної особи;

2) на території України з поточних рахунків юридичних осіб-нерезидентів (крім інвестиційних рахунків) на користь юридичних осіб-резидентів, які не є банками, фізичних осіб-підприємців, іноземних представництв (крім офіційних представництв), а також на рахунки, відкриті в банках для ведення спільної діяльності без створення юридичної особи.

Надходження в іноземній валюті підлягають обов'язковому продажу на валютному ринку України банкам та/або Національному банку з 07 лютого 2019 року до 28 лютого 2019 року (включно) у розмірі 50 відсотків, з 01 березня 2019 року - у розмірі 30 відсотків. Решта надходжень в іноземній валюті залишається в розпорядженні резидентів та нерезидентів і використовується ними з урахуванням положень валютного законодавства [20].

Наступним механізмом валютного регулювання, що використовується Національним банком України, є валютні інтервенції. Валютні інтервенції - це здійснення НБУ операцій з купівлі-продажу іноземної валюти з метою впливу на

курс національної валюти щодо іноземних валют і на загальний попит та пропозицію грошей в Україні, згідно з Постановою Правління НБУ «Про затвердження Положення про здійснення валютних інтервенцій Національного банку України на валютному ринку України» [21].

З метою регулювання валютного ринку та валютних курсів, НБУ може використовувати і механізм девальвації - зниження курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць. Девальвація відображає зниження купівельної спроможності національної валюти щодо іноземних валют, або її зворотній процес - ревальвацію, підвищення курсу національної валюти до іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць. Ревальвація відображає підвищення купівельної спроможності національної валюти щодо іноземних валют [60, с. 462].

Наступною можливістю впливу на валютний курс є дисконтна валютна політика - це одна з форм валютної політики, під якою розуміють зниження або підвищення Національним банком України процентних ставок за кредит з метою регулювання попиту і пропозиції на позичковий капітал (ст. 46 ЗУ «Про Національний банк України»). Іншою формою валютної політики, передбаченою ст. 46 ЗУ «Про Національний банк України», є девізна валютна політика - політика регулювання валютного курсу шляхом купівлі і продажу іноземної валюти. Отже, Національний банк здійснює дисконтну валютну політику, змінюючи облікову ставку Національного банку для регулювання руху капіталу та балансування платіжних зобов'язань, а також коригування курсу грошової одиниці України до іноземних валют. Національний банк здійснює девізну валютну політику на підставі регулювання курсу грошової одиниці України до іноземних валют шляхом купівлі та продажу іноземної валюти на фінансових ринках.

НБУ також здійснює управління валютними резервами. Згідно зі ст. 47 ЗУ «Про Національний банк України», він виступає зберігачем золотовалютного резерву, який складається з монетарного золота, спеціальних прав запозичення; резервної позиції в МВФ; іноземної валюти у вигляді банкнот та монет або коштів



на рахунках за кордоном; цінних паперів (крім акцій), що оплачуються в іноземній валюті; будь-яких інших міжнародно-визнаних резервних активів за умови забезпечення їх надійності та ліквідності. НБУ також здійснює поповнення та використання золотовалютного резерву шляхом купівлі монетарного золота та іноземної валюти, отримання доходів від операцій з іноземною валютою, залучення валютних коштів від міжнародних фінансових організацій, центральних банків іноземних держав та інших кредиторів та здійснює зберігання державного золотого запасу, а також дорогоцінних металів, дорогоцінних каменів, інших коштовностей (ст. 48 ЗУ «Про Національний банк України»).

До повноважень Кабінету Міністрів України в сфері валютного регулювання належить: визначення та подання на затвердження до Верховної Ради України ліміту зовнішнього державного боргу України; участь у складанні платіжного балансу України; виконання бюджетної та податкової політики в частині, що стосується руху валютних цінностей; формування розпорядження Державним валютним фондом України; визначення порядку використання надходжень у міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, які використовуються в торговельному обігу з іноземними державами, а також у неконвертованих іноземних валютах, що використовуються в неторговельному обігу з іноземними державами на підставі положень міжнародних договорів України [42, с. 344].

Також відповідно до ст. 21 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється: щодо ринку банківських послуг та діяльності з переказу коштів - Національним банком України; щодо ринків цінних паперів та похідних цінних паперів (деривативів) - Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; щодо інших ринків фінансових послуг - Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Антимонопольний комітет України та інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг та отримують від них інформацію у межах повноважень.

Підсумовуючи зазначене вище, слід зазначити суб'єктивний склад регуляторів валютної політики є багатоманітним, але слід розглядати НБУ та Кабінет Міністрів України, як основних регуляторів у валютній сфері, оскільки Рада Національного банку розробляє основні засади грошово-кредитної політики, а Кабінет Міністрів України в свою чергу забезпечує проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики, отже створюють правила гри. До суб'єктів загальної компетенції, які наділені повноваженнями у сфері валютного регулювання належать парламент України, НБУ, Кабінет Міністрів України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Антимонопольний комітет України тощо.

## **2.2. Правова характеристика об'єктів валютних операцій**

Обов'язковим елементом структури будь-яких правовідносин є їх об'єкт, під яким розуміється реальне благо, на досягнення, використання чи охорону якого спрямована реалізація суб'єктивних прав і обов'язків учасників правовідносин. Не становлять винятку і валютні правовідносини. Аналіз як навчальної, так і наукової літератури, дає можливість говорити про те, що під об'єктом валютних правовідносин розуміють те, з приводу чого суб'єкти валютних правовідносин вступають у правовий зв'язок, або те, на що спрямована поведінка його учасників, яка здійснюється в рамках їх прав та обов'язків. Варто зазначити, що суб'єктний склад валютних правовідносин розмежований на суб'єктів валютного регулювання та нагляду, основою такого розмежування є завдання, мета кожного із суб'єктів, з чого випливає подальша відмінність у класифікації об'єктів валютних правовідносин. Спираючись на вищевикладене, можна зробити висновок, що об'єктом валютного регулювання виступають валютні цінності – цінності, по відношенню до яких валютним законодавством держави встановлено особливий режим обігу на території держави та при

перетині її кордонів. Слід зазначити, ЗУ «Про валюту і валютні операції» визначено валютні цінності як національну валюту (гривню), іноземну валюту та банківські метали. Кожен з перелічених елементів визначений у вище згаданому нормативно-правовому акті. Так, іноземна валюта це:

а) грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті;

в) електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах.

До національної валюти (гривні) належать:

а) грошові знаки грошової одиниці України - гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу;

б) кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні;

в) електронні гроші, номіновані у гривні.

Термін «банківські метали» вживається у значенні, визначеному Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», а саме, банківські метали - це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у



зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів [14].

Виходячи з цих визначень, об'єктом валютних відносин в Україні є: валюта України; платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України; іноземна валюта; платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або монетарних металах. Названі об'єкти валютних правовідносин об'єднані загальним терміном «валютні цінності». А до валютних операцій, згідно із ЗУ «Про валюту і валютні операції» належить операція, що має хоча б одну з таких ознак: а) операція, пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних з цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, між резидентами, нерезидентами, а також резидентами і нерезидентами, крім операцій, що здійснюються між резидентами, якщо такими валютними цінностями є національна валюта; б) торгівля валютними цінностями; в) транскордонний переказ валютних цінностей та транскордонне переміщення валютних цінностей.

Юридичну сутність валютних операцій можна визначити як правомірні дії фізичних та юридичних осіб, безпосередньо спрямовані на встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків при здійсненні дій із валютою. Тобто під валютною операцією прийнято розуміти урегульовані нормами права суспільні відносини з використанням валюти, учасники яких володіють суб'єктивними правами і несуть юридичну відповідальність за дотримання умов норми.

Розрахунки за операціями, відповідно до частини першої ст. 5 ЗУ «Про валюту і валютні операції» можуть проводитися в іноземній валюті, у гривні, а також у банківських металах при цьому сплата комісії, інших платежів за здійснення операцій здійснюється виключно у гривні, крім розрахунків зі сплати процентів (відсотків) за депозитами або кредитами (позиками), що можуть проводитися в іноземній валюті, банківських металах та у гривні. Порядок проведення розрахунків за валютними операціями визначається НБУ.

Згідно із ЗУ «Про валюту і валютні операції» торгівля валютними цінностями – це операції з купівлі, продажу або обміну валютних цінностей, що

здійснюються як у готівковій формі (для банківських металів - із фізичною поставкою), так і безготівковій формі (для банківських металів - без фізичної поставки). Торгівля валютними цінностями здійснюється на валютному ринку України та на міжнародних валютних ринках. Структура валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України визначаються постановою Правління НБУ №1 від 07 лютого 2019 «Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України» [22]. Торгівля валютними цінностями здійснюється виключно через уповноважені установи, які отримали ліцензію на таку діяльність.

Стосовно визначення та порядку здійснення транскордонного переказу та переміщення, то відповідно до ЗУ «Про валюту і валютні операції» транскордонний переказ валютних цінностей - рух певної суми коштів в Україну або за її межі з метою зарахування цих коштів на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі. Транскордонний переказ валютних цінностей здійснюється виключно через уповноважені установи. Порядок проведення переказу валютних цінностей визначається Постановою Правління НБУ №2 від 02 січня 2019 «Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями» [23].

Транскордонне переміщення валютних цінностей - ввезення, пересилання на митну територію України, вивезення, пересилання з митної території України або транзит через митну територію України банківських металів, готівкової валюти. Транскордонне переміщення фізичними особами валютних цінностей у сумі, що дорівнює або перевищує еквівалент 10 тисяч євро за офіційним курсом валют, встановленим НБУ на день переміщення через митний кордон України, підлягає письмовому декларуванню центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Транскордонне переміщення валютних цінностей шляхом поштових відправлень здійснюється лише шляхом поштових відправлень з

оголошеною вартістю. Порядок транскордонного переміщення валютних цінностей суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами визначається відповідно до постанови Правління НБУ від 02 січня 2019 «Положення про транскордонне переміщення валютних цінностей» НБУ [24]. В зв'язку з чим, різниця між переказом та переміщенням полягає в наступному, переказ здійснюється виключно через уповноважені установи з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі, тобто відсутність валютних цінностей при розрахунках, як матеріального блага. При переміщенні, фізична особа безпосередньо має в наявності валютні цінності, як приклад: фізична особа декларує наявні 10 тисяч євро при перетині митного кордону України.

Отже підсумовуючи, можна зробити висновок, що об'єктом валютного регулювання є валютні операції (банківські, фінансові операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності). Це використання валютних цінностей як засобу платежу; вивезення, пересилання та переказування валютних цінностей; отримання і надання кредитів, нарахування відсотків, дивідендів; залучення інвестицій, придбання цінних паперів та інші операції. А також валютні цінності – цінності, по відношенню до яких валютним законодавством держави встановлено особливий режим обігу на території держави та при перетині її кордонів. Крім цього, окремим об'єктом валютного регулювання вважаємо банківську ліцензію на здійснення валютних операцій, оскільки вона є передумовою для використання валютних цінностей безпосередньо у валютних операціях.



## РОЗДІЛ 3

### ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В УКРАЇНІ

#### 3.1. Валютний нагляд

Правові засади валютного нагляду визначено Законом України «Про валюту і валютні операції», Законом України «Про Національний банк України», а також Митним та Податковим кодексами України та положеннями, які регулюють діяльність органів центральної виконавчої влади, з питань забезпечення державної політики у податковій та митній сфері, залежно від органу валютного нагляду.

Вважаємо за доцільне зазначити, що до введення в дію Закону України «Про валюту і валютні операції» застосовувалося визначення валютного контролю, а з його прийняттям змінилося на валютний нагляд. На сьогодні, дане питання відкрите для дискусій. Різниця між цими двома поняттями полягає в наступному: нагляд – це безперервне спостереження і перевірка, контроль – переривається, періодичне; контролюючі органи здійснюють ще й оцінку доцільності того чи іншого процесу, а наглядові тільки дотримання закону і конституції; контроль здійснюється як державними, так і недержавними органами, нагляд – тільки державними; контролюючі органи мають адміністративними та управлінськими повноваженнями, а наглядові – ні [62].

В свою чергу, валютний нагляд має на меті встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству України з урахуванням ризик-орієнтованого підходу, що в свою чергу забезпечує застосування належного комплексу заходів у ситуаціях, які мають ознаки нестійкого фінансового стану банківської системи, погіршення стану платіжного балансу України, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави. Вищевикладені ризики, мають назву системні ризики, тобто ризики порушення діяльності всієї фінансової системи з потенційними серйозними негативними наслідками для внутрішнього ринку та

реального сектору економіки або ж в іншій інтерпретації це ризик дестабілізації у наданні ключових фінансових послуг, що можуть мати серйозні наслідки для реальної економіки [27, с. 3-20]. Саме ризик, як передумова дестабілізації і є об'єктом нагляду, що в свою чергу тягне за собою застосування заходів захисту.

Отже, валютний нагляд, відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» це система заходів, спрямованих на забезпечення дотримання суб'єктами валютних операцій і уповноваженими установами валютного законодавства. Валютному нагляду підлягають також зобов'язання щодо декларування певних валютних цінностей та іншого майна. Це вид фінансового нагляду, що здійснюється при проведенні валютних операцій.

В самому визначенні безпосередньо не вказані об'єкти, то можна зробити висновок, що об'єктом є ліцензії (невиконання ліцензіатом обов'язків перед ліцензіаром), валютні операції та інші суттєві порушення валютного законодавства як уповноваженими установами, так і установами, які отримали ліцензії, оскільки саме на них спрямовані забезпечувальні заходи в разі порушення валютного законодавства.

Принагідно зазначити, різницю між об'єктом та предметом нагляду, а саме об'єкт нагляду - це те, що (хто) контролюється. У системі валютного законодавства об'єктами нагляду є ліцензії, валютні операції та порушення валютного законодавства. Всередині валютної системи об'єктами нагляду є всі без винятку валютні правовідносини. Предмет контролю - це стан і поведінка об'єкта перевірки. Предметом контролю таких об'єктів є їх діяльність відповідно до встановлених законів, норм, правил, рішень, доручень, тобто певний стан об'єкта нагляду на конкретну дату.

Отже, узагальнюючи, можна зробити висновок, що до об'єктів валютного нагляду належать: валютний нагляд за операціями резидентів; валютний нагляд за операціями нерезидентів; валютний нагляд за ліцензуванням; валютний нагляд за операціями, пов'язаними з відкриттям і веденням рахунків. В зв'язку з чим формується наявна система валютного нагляду, яка складається з опрацювання агентами валютного нагляду юридично значущих дій у валютних

правовідносинах та в разі потреби з подальшим інформуванням органів валютного нагляду. Таким чином, будь-які безпосередні валютні операції та опосередковані юридичні дії, які створюються з приводу володіння, користування або розпорядження валютними цінностями, такі як, банківська ліцензія на проведення валютних операцій та відкриття або закриття валютних рахунків становлять собою об'єкт валютного нагляду.

Основні напрями валютного нагляду: визначення відповідності проведених операцій чинному законодавству та наявності ліцензій та дозволів на їх здійснення; перевірка виконання резидентами зобов'язань в іноземній валюті перед державою, а також зобов'язань щодо продажу іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку України; перевірка обґрунтованості платежів у іноземній валюті; перевірка повноти й об'єктивності обліку та звітності щодо валютних операцій, а також операцій нерезидентів у валюті України.

Система валютного нагляду є дворівневою, оскільки валютний нагляд в Україні здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду. Валютний нагляд здійснюється з метою встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству з урахуванням ризик-орієнтованого підходу. Крім того, валютний нагляд відповідно здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду без втручання у відповідні валютні операції та діяльність суб'єктів таких операцій, крім випадків запобігання агентами валютного нагляду проведенню валютних операцій, що не відповідають вимогам валютного законодавства, в свою чергу це прямо відображає ризик-орієнтований підхід.

Органами валютного нагляду є Національний банк України, який згідно з п. 14 ст. 7 ЗУ «Про Національний банк України» організовує і здійснює валютний нагляд за банками, а також небанківськими фінансовими установами та операторами поштового зв'язку, які отримали ліцензію на здійснення валютних операцій. Іншим суб'єктом валютного нагляду є центральні органи виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у податковій та митній сферах, тобто Державна податкова служба та Державна митна служба, відповідно



до Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» № 227 від 6 березня 2019 р. [15]. Слід зазначити, ЗУ «Про валюту і валютні операції» використовується визначення центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову і митну політику, тобто в однині, що на сьогодні не є доцільним у зв'язку з реформування Державної фіскальної служби, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України» № 1200 від 18 грудня 2018 р. [16]. Загалом, органи валютного нагляду в межах своєї компетенції здійснюють нагляд з метою встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству України з урахуванням ризик-орієнтованого підходу.

НБУ у визначеному ним порядку здійснює валютний нагляд за уповноваженими установами, відповідно до Постанови НБУ від 03.01.2019 № 13 «Положення про валютний нагляд» [25]. Національний банк організує та здійснює валютний нагляд за уповноваженими установами шляхом проведення виїзних та невиїзних перевірок уповноважених установ, їх структурних підрозділів у порядку, визначеному нормативно-правовими актами НБУ, що регламентують порядок проведення виїзних, невиїзних перевірок, та застосування до них у разі виявлення порушень валютного законодавства заходів впливу, адекватних цим порушенням, а саме Постанови НБУ «Положення про валютний нагляд».

Центральні органи виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у податковій та митній сфері здійснюють валютний нагляд за дотриманням резидентами (крім уповноважених установ) та нерезидентами вимог валютного законодавства. Основними завданнями центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у податковій та митній сферах є: проведення державної політики у сфері нагляду за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк; організує проведення перевірок щодо дотримання встановлених законом строків здійснення розрахунків в іноземній валюті; здійснює нагляд за

дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

Органи валютного нагляду мають право проводити перевірки з питань дотримання вимог валютного законодавства суб'єктами здійснення таких операцій, а саме, НБУ здійснює виїзні, невиїзні перевірки за уповноваженими установами, згідно з Постановою Правління НБУ «Положення про валютний нагляд». Центральні органи виконавчої влади, що реалізують державну податкову і митну політику, здійснюють валютний нагляд за дотриманням резидентами (крім уповноважених установ) та нерезидентами вимог валютного законодавства, а саме ДПС відповідно до підпункту 75.1.2 пункту 75.1 статті 75 Податкового кодексу України (надалі - ПК України) здійснює документальну перевірку, оскільки одним з предметів якої є дотримання валютного законодавства та фактичну перевірку згідно з підпунктом 75.1.3 пункту 75.1 статті 75 ПК України, фактичною вважається перевірка, що здійснюється за місцем фактичного провадження платником податків діяльності, розташування господарських або інших об'єктів права власності такого платника. Така перевірка здійснюється контролюючим (ст. 41 ПК України) органом щодо дотримання норм законодавства з питань регулювання обігу готівки, порядку здійснення платниками податків розрахункових операцій, ведення касових операцій, наявності ліцензій, свідоцтв, у тому числі про виробництво та обіг підакцизних товарів, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами). Крім того, Державна митна служба України, відповідно до п. 2 ст. 337 Митного кодексу України здійснює формато-логічний контроль - це автоматизована перевірка правильності заповнення даних митних декларацій та повернення результатів перевірки; перевірка митних декларацій та інших документів на достовірність та законність; здійснення статистичного, валютного контролю, контролю нарахованих митних платежів, контролю правильності застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності [7]. Під час проведення перевірок з питань дотримання вимог валютного законодавства

органи валютного нагляду мають право вимагати від агентів валютного нагляду та інших осіб, які є предметом таких перевірок, надання доступу до систем автоматизації валютних операцій, підтвердних документів та іншої інформації про валютні операції, а також пояснень щодо проведених валютних операцій, а агенти валютного нагляду та інші особи, які є предметом таких перевірок, зобов'язані безоплатно надавати відповідний доступ, пояснення, документи та іншу інформацію.

До системи валютного нагляду також належать уповноважені установи, які є агентами валютного нагляду, підзвітними НБУ. Уповноважені установи - банки, небанківські фінансові установи та оператори поштового зв'язку, які отримали ліцензію НБУ.

Уповноважена установа як агент валютного нагляду здійснює нагляд за дотриманням валютного законодавства резидентами та нерезидентами під час проведення операцій через цю установу. Цей нагляд полягає в установленні уповноваженою установою відповідності валютних операцій її клієнтів (резидентів і нерезидентів) вимогам валютного законодавства України, запобіганні уповноваженою установою проведенню її клієнтами через цю установу валютних операцій, що не відповідають вимогам валютного законодавства, та/або своєчасному інформуванні уповноваженою установою НБУ у випадках передбачених ст. 46 ЗУ «Про Національний банк України» і в порядку, установлених законодавством України, включаючи нормативно-правові акти НБУ, про валютні операції, що не відповідають вимогам валютного законодавства.

Агенти валютного нагляду мають право вимагати від суб'єктів валютних операцій документи, пов'язані із здійсненням валютних операцій, а суб'єкти валютних операцій зобов'язані надавати такі документи на вимогу агентів валютного нагляду у визначений ними строк.

Уповноважені установи (банки, небанківські фінансові установи та оператори поштового зв'язку, які отримали ліцензію НБУ), як суб'єкти валютного нагляду зобов'язані надавати НБУ інформацію про валютні операції, що



здійснюються суб'єктами валютних операцій через ці установи, а також про власні валютні операції. Суб'єкти валютних операцій - резиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції. Суб'єкти валютних операцій - нерезиденти зобов'язані надавати інформацію про їхні валютні операції уповноваженим установам, через які здійснюються такі валютні операції, оскільки вони є суб'єктами валютного нагляду у межах, що стосуються діяльності таких суб'єктів валютних операцій в Україні. Крім того, НБУ співпрацює з іншими органами державної влади, а також з органами суб'єктів міжнародного права щодо обміну інформацією, пов'язаною із здійсненням валютних операцій, з урахуванням положень законодавства про банківську таємницю.

Отже, підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, внутрішня система валютного нагляду є дворівневою, оскільки валютний нагляд в Україні здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду. Нагляд здійснюється без втручання у відповідні валютні операції та діяльність суб'єктів таких операцій, окрім запобігання агентами валютного нагляду проведенню валютних операцій, що не відповідають вимогам валютного законодавства, з подальшим інформуванням про таку валютну операцію орган валютного нагляду. Перший рівень становить НБУ який організовує та здійснює валютний нагляд за уповноваженими установами шляхом проведення виїзних та невиїзних перевірок уповноважених установ, їх структурних підрозділів та центральні органи виконавчої влади, з питань забезпечення реалізації державної політики у податковій та митній сферах, які здійснюють валютний нагляд за дотриманням резидентами (крім уповноважених установ) та нерезидентами вимог валютного законодавства. Другий рівень це уповноважена установа як агент валютного нагляду здійснює нагляд за дотриманням валютного законодавства резидентами та нерезидентами під час проведення операцій через цю устанovu. Крім того, зовнішня система валютного нагляду є тривірневою, оскільки додається Міжнародний валютний фонд, як суб'єкт валютного нагляду, який

здійснює нагляд за міжнародною валютною системою і курсовою політикою держав-членів.

### **3.2. Види відповідальності за порушення вимог валютного законодавства**

Порушення норм валютного законодавства може спричинити адміністративну і кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством України. Слід зазначити, що юридична відповідальність – це передбачені законом вид і міра обов'язку правопорушника потерпати від примусового державно-владного позбавлення благ психологічного, організаційного або майнового характеру у правовідносинах, що виникають між ним і державою із факту правопорушення [54, с. 1-4].

До ознак юридичної відповідальності належать:

1) факт виникнення правопорушення як результат недодержання фізичними або юридичними особами встановлених законом заборон, невиконання ними визначених законом зобов'язань, завдання шкоди охоронюваним державою правам, свободам та законним інтересам суб'єктів (учасників) суспільних відносин і має характер охоронно-захисних правовідносин між державою в особі її спеціальних компетентних органів і правопорушником; 2) виражається в обов'язку особи зазнавати конкретних виду і міри позбавлення благ психічного (попередження, оголошення зауваження чи догани), організаційного (позбавлення волі на певний строк чи довічно, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися визначеною діяльністю, адміністративний арешт тощо) і майнового (конфіскація майна, штраф, пеня) характеру за свою вину, тобто нести кару, яка є новим, додатковим, юридичним обов'язком, котрий не існував до правопорушення; 3) настає лише за вчинені правопорушення або такі, що вчиняються, при встановленні складу правопорушення, тобто є результатом винного протисуспільного діяння; 4) здійснюється компетентним органом у суворій відповідності закону, а саме - до санкцій норм права, якими

встановлюються вид і міра позбавлення благ; 5) реалізується у відповідних процесуальних формах у процесі правозастосовної діяльності з дотриманням певного процедурно-процесуального порядку і форм, установлених законом [53, с. 294].

Юридичну відповідальність не можна зводити винятково до державно-правового примусу, як і державно-правовий примус - винятково до юридичної відповідальності. Державно-правовий примус є більш широким поняттям, ніж юридична відповідальність, він здійснюється різними засобами (попереджувальними, запобіжними, відновлювальними), які не пов'язані з відповідальністю. На відміну від юридичної відповідальності, де примус має основне значення, в інших заходах державного впливу він є допоміжним [36, с. 11-16].

Підставами юридичної відповідальності є сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою і необхідною. Відсутність сукупності таких обставин виключає таку відповідальність. Виділяють такі форми підстави: притягнення до юридичної відповідальності; настання юридичної відповідальності.

Підстави притягнення до юридичної відповідальності це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність можливою. Такими є: наявність складу правопорушення - фактична підстава; наявність норми права, що прямо передбачає склад правопорушення - нормативна підстава. Підстави настання юридичної відповідальності це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність належною. Такими підставами є: факт учинення протиправного діяння (правопорушення) - фактична підстава, тобто наявність здійснення суспільно шкідливої або суспільно небезпечної поведінки; наявність норми права, яка забороняє таку поведінку та встановлює відповідні санкції - нормативна підстава; відсутність підстав звільнення від юридичної відповідальності - в законах можуть міститися вказівки про обставини, що виключають неправомірність діяння і, отже, відповідальність; наявність правозастосовного акту - рішення компетентного органу, яким покладається



юридична відповідальність, визначаються вид та міра державного впливу - процесуальна підстава [35, с. 109].

За загальним правилом суб'єкт правопорушення є суб'єктом юридичної відповідальності (відповідальність за наявності вини). Принагідно слід зазначити, що в національному законодавстві серед відмінностей між адміністративним і фінансовим правопорушенням називають такий елемент, як вину, що в адміністративному праві України є обов'язковою умовою залучення особи до відповідальності. У праві ж податковому її обов'язкова наявність хоча й проголошується на рівні теорії права, натомість у законодавстві відсутня, в чому ми можемо переконатися звернувши увагу на визначення податкового правопорушення, відповідно до п. 109.1. ст. 109 Податкового кодексу України. Таким чином, характерною особливістю фінансового правопорушення є те, що вина не визнається обов'язковим елементом його складу.

Отже, юридична відповідальність покликана забезпечити поновлення порушених протиправною поведінкою суспільних відносин, а також спрямована на формування у суб'єктів потреби правомірної поведінки та усвідомленого ставлення до наданих прав і покладених обов'язків, а саме націлена на виховання у фізичних осіб поваги до закону або ж на перевиховання самого правопорушника. Крім того, вона забезпечує регулювання суспільних відносин шляхом запобігання правопорушенням, покарання винних у їх скоєнні осіб та відновлення порушених внаслідок правопорушень прав і законних інтересів.

Одним із завдань дослідження є відповідальність за порушення вимог валютного законодавства, зокрема існують такі види: фінансова, адміністративна та кримінальна.

По-перше, до банків застосовуються заходи впливу визначені у ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність», а саме: НБУ адекватно вчиненому порушенню або рівню такої загрози має право застосувати заходи впливу, як письмове застереження аж до відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку.

Крім того, НБУ в разі порушення банківською групою, відповідальною особою банківської групи, іншими учасниками банківської групи має право застосувати заходи впливу: установлення для банківської групи підвищених економічних нормативів, лімітів та обмежень щодо здійснення окремих видів операцій; заборона проведення операцій між банком та іншими учасниками банківської групи; вимога до банку щодо відчуження часток участі в статутному капіталі дочірніх компаній, асоційованих компаній, які є членами банківської групи, розірвання угод, на підставі яких, за відсутності формального володіння, здійснюється вирішальний вплив на управління та/або діяльність цих осіб.

По-друге, НБУ має право застосувати до уповноважених установ такий захід впливу, як письмове застереження в разі встановлення в її діяльності та/або в діяльності її структурного підрозділу порушень вимог валютного законодавства. Рішення про застосування заходу впливу до установи у вигляді письмового застереження приймає Комітет з питань нагляду. Письмове застереження складається на бланку Комітету з питань нагляду та підписується головою Комітету на засіданні Комітету з питань нагляду. Національний банк у письмовому застереженні висловлює установі своє занепокоєння станом виконання установою вимог нормативно-правових актів Національного банку з питань валютного регулювання та валютного нагляду, указує на допущені порушення, недоліки в роботі та конкретні заходи, яких потрібно вжити установі у визначені строки з метою усунення порушень, недоліків у роботі та/або недопущення їх надалі, включаючи заходи щодо усунення порушень або недоліків у діяльності установи або її структурного підрозділу, які безпосередньо ще не призвели до нездійснення/неналежного здійснення установою валютного нагляду.

Також, Правління НБУ або Комітет з питань нагляду приймає рішення про обмеження, зупинення чи припинення здійснення установою окремих видів валютних операцій, зупинення ліцензії. Зазначений захід впливу застосовується в разі: 1) недотримання, порушення установою вимог, установлених нормативно-правовим актом НБУ з питань ліцензування валютних операцій (уключаючи вимогу щодо наявності мінімального розміру власного капіталу установи,

потрібного для здійснення певних валютних операцій); 2) наявність суттєвих(ого) порушень(ня) вимог валютного законодавства після застосування до установи протягом останнього року заходів(у) впливу у вигляді штрафних(ої) санкцій(ї); 3) невиконання в установленій строк вимог НБУ щодо усунення порушень у діяльності установи; 4) несплати штрафу, накладеного НБУ за порушення вимог валютного законодавства, протягом одного місяця з дати винесення відповідного рішення. В даних правовідносинах відповідальність настає за сам факт порушення, оскільки вина не є обов'язковим елементом притягнення до відповідальності.

Крім того, НБУ має право застосувати до установи захід впливу у вигляді штрафу за кожний вид порушення вимог валютного законодавства, встановлених п. 42 Постанови Правління НБУ «Положення про валютний нагляд».

По-третє, до юридичних осіб (крім уповноважених установ) – можуть застосовуватися заходи впливу у вигляді штрафних санкцій, які були зазначені вище. ДПС має право адекватно вчиненому порушенню застосувати до юридичних осіб (крім уповноважених установ) захід впливу у вигляді штрафних санкцій у розмірі до 100 відсотків суми операції, проведеної з порушенням валютного законодавства.

По-четверте, до фізичних осіб, посадових осіб уповноважених установ, посадових осіб юридичних осіб - заходи впливу у вигляді штрафів, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення. Раніше відповідальність фізичних осіб за порушення валютного законодавства містилася в Декреті «Про валютне регулювання» і в Кодексі про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [5]. Декрет передбачав відповідальність у вигляді фінансових санкцій, а КУпАП - адміністративних штрафів [17]. Новий ЗУ «Про валюту і валютні операції» скасував Декрет і тепер відповідальність фізичних осіб за порушення валютного законодавства передбачена тільки в КУпАП, і, відповідно, застосовуватися будуть тільки адміністративні штрафи. Отже, раніше фінансові санкції міг застосувати особисто НБУ, або ж Державна податкова та митна служба. Потерпілий мав право оскаржити рішення в суді, якщо був не згоден. На



сьогодні, адміністративні штрафи за валютні правопорушення можуть накладати лише суди, тобто для прийняття рішення суд з'ясовуватиме суб'єктивну сторону валютного правопорушення, тобто вину, що в свою чергу відрізняється від прийняття рішення НБУ, оскільки в адміністративній відповідальності повинен бути присутній обов'язковий елемент складу правопорушення, як вина.

Зокрема, КУпАП передбачає відповідальність за незаконну скупку, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або застави згідно з ст. 162 КУпАП. Замість 30 - 44 неоподатковуваних мінімумів (від 510 до 748 грн), передбачено штраф від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів (від 8500 до 17000 грн).

На основі проведеного дослідження юридичної відповідальності, ми можемо зробити висновок, що з приводу володіння, користування або розпорядження валютними цінностями та проведення валютних операцій слід дотримуватися встановлених валютним законодавством обмежень, які, в свою чергу, забезпечують знівелювання небезпеки порушення діяльності фінансової системи з потенційними серйозними негативними наслідками для внутрішнього ринку та реального сектору економіки або ж в іншій інтерпретації ризик дестабілізації у наданні ключових фінансових послуг, що можуть мати серйозні наслідки для реальної економіки.

## ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведене нами дослідження теми «Правове регулювання валютних операцій» дало можливість сформулювати наступні загальні висновки до роботи відповідно до поставлених завдань дослідження:

1. Валютною операцією прийнято розуміти урегульовані нормами права суспільні відносини з використанням валюти, учасники яких володіють суб'єктивними правами і несуть юридичну відповідальність за їх дотримання.

Валютні операції залежно від особливих класифікаційних ознак розподіляються на: валютні операції, що проводяться на території України; валютні операції, пов'язані з перевезенням валютних цінностей за кордон України в тій чи іншій формі; валютні операції, які здійснюють уповноважені установи за межами України; валютні операції, пов'язані з обслуговуванням уповноваженими установами своїх клієнтів – як резидентів, так і нерезидентів України; валютні операції уповноважених установ із цінними паперами, купівлі-продажу іноземної валюти, а також міжбанківські кредитні операції з іноземною валютою.

2. Принципи валютного регулювання сприяють становленню як незалежності регулятора у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики, так і самостійності формування валютного курсу на умовах самого ринку. Режим валютних відносин в частині валютного регулювання і валютного нагляду на сучасному етапі розвитку валютного законодавства прагне до більшої диспозитивності щодо суб'єктів валютних відносин та використання адміністративних заходів лише в тих випадках, коли одним із суб'єктів цих відносин виступає держава. Принципи відповідають лібералізації української економіки і впливають з конституційних гарантій економічних прав та свобод людини і громадянина (ніхто не може бути позбавлений або обмежений в правах та свободах за мотивами расової, політичної, соціальної, національної та іншої приналежності). За сферою дії принципи валютного регулювання і валютного нагляду поділяються на: загальні, галузеві, міжгалузеві, та принципи окремих інститутів права.

3. Дослідження особливостей валютних правовідносин в США та Німеччині дає змогу визначити спільні та відмінні риси із законодавством України. До спільних рис валютного регулювання відносяться такі, як: прихильність міжнародному праву і міжнародним зобов'язанням, в першу чергу, перед МВФ, статті угоди якого зобов'язують держави-члени МВФ усунути будь-які обмеження на здійснення валютних операцій; відсутність єдиного органу, уповноваженого здійснювати валютне регулювання. Суттєво помітною відмінністю є регламентація процедур і порядків здійснення валютних операцій.

4. Суб'єктний склад регуляторів валютної політики є багатоманітним, але слід розглядати НБУ та Кабінет Міністрів України як основних регуляторів у валютній сфері. Також до суб'єктів загальної компетенції, які наділені повноваженнями у сфері валютного регулювання, належать парламент України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Антимонопольний комітет України тощо. У свою чергу вони здійснюють забезпечення впорядкування правової регламентації щодо відносин, які виникають з приводу володіння, користування або розпорядження об'єктами валютного регулювання.

5. Об'єктами валютного регулювання є валютні операції, валютні цінності. Крім цього, окремим об'єктом валютного регулювання вважаємо банківську ліцензію на здійснення валютних операцій, оскільки вона є передумовою для використання валютних цінностей безпосередньо у валютних операціях.

6. Валютний нагляд в Україні слід розглядати як дворівневу систему нагляду всередині країни, яка представлена НБУ, Кабінетом Міністрів України та агентами валютного нагляду, тобто уповноваженими установами, до яких належать: банки, фінансові небанківські установи і поштові відділення (відділення зв'язку, що мають банківську ліцензію). Крім того, існує зовнішня система валютного нагляду в Україні, яка є тривірневою, оскільки додається МВФ, як суб'єкт валютного нагляду, який здійснює нагляд за міжнародною валютною системою і курсовою політикою держав-членів. Нагляд здійснюється



по відношенню до об'єктів валютного нагляду, до яких належать будь-які безпосередні валютні операції та опосередковані юридичні дії, які створюються з приводу володіння, користування або розпорядження валютними цінностями, такі як, банківська ліцензія на проведення валютних операцій та відкриття або закриття валютних рахунків.

Здійснення валютного нагляду можна класифікувати на наступні види: попередній, поточний і наступний. Попередній валютний нагляд проводиться до здійснення валютних операцій в цілях їх санкціонування. Поточний валютний нагляд проводиться під час здійснення будь-яких валютних операцій: купівлі-продажу іноземної валюти та валютних цінностей, відкриті резидентом валютного рахунки, здійсненні міжнародних розрахунків тощо. Наступний фінансовий нагляд проводиться після завершення валютних операцій шляхом зіставлення документів та інформації, що підтверджують здійснення валютних операцій, виконання зобов'язань за валютними контрактами, проведення перевірок повноти та достовірності обліку та звітності за валютними операціями резидентів і нерезидентів.

7. Відповідальність за порушення вимог валютного законодавства класифікується як фінансова, адміністративна та кримінальна. До порушників валютного законодавства можуть застосовуватися заходи впливу, що визначені у ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність». На сьогодні, адміністративні штрафи за валютні правопорушення можуть накладати лише суди, тобто для прийняття рішення суд з'ясовуватиме суб'єктивну сторону валютного правопорушення, тобто вину, що в свою чергу відрізняється від прийняття рішення НБУ.

8. На основі проведеного дослідження вироблено наступні **пропозиції** щодо вдосконалення законодавства:

- з метою врахування системи органів валютного нагляду в Законі України «Про валюту і валютні операції» зазначити, що суб'єктом валютного нагляду є центральні органи виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у податковій та митній сферах та викласти в такій редакції ч. 4 ст. 11

Закону України «Про валюту та валютні операції»: «Органами валютного нагляду відповідно до цього Закону є Національний банк України та центральні органи виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної політики у податковій та митній сферах»;

- згідно з ч. 2 статті 3 Закону України «Про валюту та валютні операції» «законодавче регулювання питань здійснення валютних операцій, основ валютного регулювання та нагляду устанавлюється або змінюється виключно цим Законом». Проте така редакція не відповідає статтям 8, 92 Конституції України, а також вимогам щодо необхідності дотримання конституційних принципів визначеності, ясності і недвозначності правової норми як гарантії забезпечення однакового застосування на практиці правових норм. Пропонуємо викласти вищезазначену норму в наступній редакції: «У разі, якщо положення інших законів, окрім Конституції України, суперечать положенням цього Закону, застосовуються положення цього Закону»;

- застереження щодо необхідності дотримання конституційних принципів визначеності, ясності і недвозначності правової норми стосується і деяких інших положень Закону, зокрема ч. 8 статті 11, згідно з якою «Агенти валютного нагляду мають право вимагати у суб'єктів валютних операцій документи, пов'язані зі здійсненням валютних операцій, а суб'єкти валютних операцій зобов'язані подавати такі документи на вимогу агентів валютного нагляду у визначений ними строк». Необхідно у законі чітко визначити, які саме документи суб'єкти валютних операцій повинні надавати або ж додати посилання на нормативно-правовий акт, який регулює дане питання, що в свою чергу унеможливить зловживання на практиці.

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання валютних операцій можуть бути імплементовані до законодавства України, а також можуть використовуватись у правозастосовній діяльності при здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>  
(дата звернення 07.03.2020)
2. Лімська декларація керівних принципів контролю: Декларація від 01.01.1977. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604\\_001](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001) (дата звернення: 19.07.2020).
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/GB7y> (дата звернення: 03.10.2020).
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV.  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/GhuGMv1> (дата звернення: 03.10.2020)
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. (дата звернення: 19.07.2020).
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI  
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 19.07.2020).
7. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 19.07.2020).
8. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 03.10.2020).
9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 03.10.2020).
10. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 19.07.2020).



11. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 19.07.2020).

12. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11.12.2003 № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>. (дата звернення: 03.10.2020).

13. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

14. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2020).

15. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 227. URL: <https://cutt.ly/Ggkxv2k> (дата звернення: 17.10.2020).

16. Про утворення Державної податкової служби України та Державної митної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 № 1200. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1200-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.10.2020).

17. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 (з урахуванням змін та доповнень). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93>. (дата звернення: 17.10.2020).

18. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України № 65 від 26 червня 2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text> (дата звернення: 17.10.2020).

19. Про затвердження Положення про порядок видачі небанківським фінансовим установам, операторам поштового зв'язку ліцензій на здійснення валютних операцій: Постанова Національного банку України № 297 від 09 серпня 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0712-02#top> (дата звернення: 17.10.2020).

20. Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 02.01.2019 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19>. (дата звернення: 07.03.2020).

21. Про затвердження Положення про здійснення валютних інтервенцій Національного банку України на валютному ринку України: Постанова Національного банку України від 31.01.2019 № 26. (дата звернення: 19.07.2020).

22. Про затвердження Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України: Постанова Національного банку України від 02.01.2019 № 1. URL: <https://cutt.ly/xgkxQ9z> (дата звернення: 19.07.2020).

23. Про затвердження Положення про здійснення операцій із валютними цінностями: Постанова Національного банку України від 02.01.2019 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/v0002500-19?lang=uk>. (дата звернення: 19.07.2020).

24. Положення про транскордонне переміщення валютних цінностей: Постанова Національного банку України від 02.01.2019 №3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003500-19#Text> (дата звернення: 03.10.2020).

25. Про затвердження Положення про валютний нагляд: Постанова Правління Національного банку України від 03.01.2019 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19> (дата звернення: 03.10.2020).

26. Постанова від 10.04.2019 № 390/34/17 Верховний Суд. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/81263995> (дата звернення: 19.07.2020).

27. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз. *Фінанси України*. 2009. № 5. С. 3 - 20.
28. Бережнюк І.Г. та ін. Валютний курс. Митна енциклопедія: у 2 т. Мельник А.А., 2013. Т.1: А-Л. С.98-99. URL: <https://cutt.ly/EgBXX0u> (дата звернення: 23.06.2020).
29. Божидарнік Н.В. Валютні операції: підручник. Київ: ЦУЛ, 2013. 696 с. URL: <https://cutt.ly/cgkz7F0> (дата звернення: 23.06.2020).
30. Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. К.: Прецедент, Моя книга, 2008. 448 с. URL: <https://refdb.ru/look/2125543-pall.html> (дата звернення: 23.06.2020).
31. Валютне регулювання в Україні. URL: <https://cutt.ly/ThsBFVp> (дата звернення: 23.06.2020).
32. Гончаров С.М., Кушнір Н.Б. Тлумачний словник економіста. Київ: ЦУЛ, 2019. С.88-89.
33. Грабинский М.І. Основні етапи розвитку міжнародних валютних правовідносин. *Альманах міжнародного права*, випуск 12. 2016. С. 44-52. URL: [https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/amp\\_2016\\_12\\_7.pdf](https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/amp_2016_12_7.pdf) (дата звернення: 03.10.2020).
34. Грінько І.М. Валютні операції. Київ: НТУУ «КПІ», 2014. 237с.
35. Михайлюк Г.О. Принцип пропорційності у європейській юридичній методології. Praha: Education and Science, 2017. Vol. 3: History, Právní věda, Ekonomika, Hudba a život. - S. 51-54. URL: [http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13353/Mykhailiuk\\_Pryntsyp\\_proporitsiinosti\\_u\\_yevropeiskii\\_yurydychnii\\_metodolohii.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13353/Mykhailiuk_Pryntsyp_proporitsiinosti_u_yevropeiskii_yurydychnii_metodolohii.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (дата звернення: 03.10.2020).
36. Каленіченко Л.І. Характерні риси державно-правового примусу в змісті юридичної відповідальності. *Держава та регіони*. 2018. № 1 (59). С. 11–16. URL: [http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1\\_2018/4.pdf](http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2018/4.pdf) (дата звернення: 23.06.2020).



37. Кац С.В. Валютні та процентні свопи на міжнародному та національному ринках. *Регіональна бізнес-економіка та управління*, 2014, № 3 (43). С. 22-30. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILE=&2\\_S21STR=Rbetu\\_2014\\_3\\_6](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Rbetu_2014_3_6) (дата звернення: 23.06.2020).

38. Завальний А.М., Білозьоров Є.В., Власенко В.П. Теорія держави та права: навч. посіб. К.: НАВС, Освіта України, 2017. С.123-124. URL: [https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch\\_pos\\_tdp.pdf](https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/tdp/navch_pos_tdp.pdf) (дата звернення 26.11.2020)

39. Кучеров И.И. Валютно-правовое регулирование. ИНФРА-М, 2018. 234 с.

40. Лизун М. Розвиток світової валютної системи крізь призму її елементів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету* № 4, 2016. С. 82-94. URL: <http://visnykj.tneu.edu.ua/index.php/visnykj/article/download/721/733> (дата звернення: 23.06.2020).

41. Мірошніченко М.І. Поняття «Правова система України» у співвідношення із категорією «Правова система» в контексті генезисної структури правових систем. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 4/2015. С. 24-27 URL: [http://www.lsej.org.ua/4\\_2015/6.pdf](http://www.lsej.org.ua/4_2015/6.pdf) (дата звернення: 23.06.2020).

42. Музика-Стефанчук О.А. Фінансове право України: Навч. посібник. Київ: Ін Юре, 2018. 344-345 с.

43. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. Нагляд з боку МВФ. URL: <https://www.imf.org/ru/About/Factsheets/IMF-Surveillance> (дата звернення: 23.06.2020).

44. Олійник А.А. Особливості нагляду МВФ за валютною політикою країн-членів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 25/1. С. 34-39. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/25-1-2017/9.pdf>. (дата звернення: 23.06.2020).

45. Оборотов Ю.Н. Теорія держави і права (практичний курс). Екзаменаційний довідник. Одеса: Юридична література, 2006. 184 с.

46. Офіційний сайт Національного банку України. Список банків (з переліком валютних операцій), які отримали генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій. URL: <https://bank.gov.ua/files/genlicbank.pdf>. (дата звернення: 23.06.2020).

47. Петришин О.В., Лемак В.В., Максимов С.І. Загальна теорія права: підручник. Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 600с.

48. Погребняк С. Загальні принципи права як джерело права. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 1(64). С. 14-25. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILA=&2\\_S21STR=varnyu\\_2011\\_1\\_2](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=varnyu_2011_1_2) (дата звернення 26.11.2020).

49. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 664 с. URL: <https://cutt.ly/QgB3icq> (дата звернення: 27.07.2020).

50. Сухонос В.В. Теорія держави і права: підручник. Суми: Університетська книга, 2014. 544 с.

51. Стирська О.І. Світова валютна система: теоретичний аспект. *Фінансовий простір*. 2015. № 2. С. 104-109. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbuv/cgiirbis\\_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP\\_meta&C21COM=S&2\\_S21P03=FILA=&2\\_S21STR=Fin\\_pr\\_2015\\_2\\_14](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Fin_pr_2015_2_14) (дата звернення: 27.07.2020).

52. США найбільший боржник у світі і при цьому - найбільша економіка. Як маніпулюють показником держборгу. URL: [https://espreso.tv/article/2017/09/18/ne\\_lyakayte\\_mene\\_derzhborgom\\_yak\\_manipulyuyut\\_sym\\_rokaznykom](https://espreso.tv/article/2017/09/18/ne_lyakayte_mene_derzhborgom_yak_manipulyuyut_sym_rokaznykom) (дата звернення: 27.07.2020).

53. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник. За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с. URL:

[https://yuricom.com/files/content/Zaichuk\\_-\\_Basic-Theory-of-State\\_POS.pdf](https://yuricom.com/files/content/Zaichuk_-_Basic-Theory-of-State_POS.pdf) (дата звернення: 27.07.2020).

54. Терещук М. Юридична відповідальність: теоретико-правовий аналіз. *Національний юридичний журнал: Теорія і практика*, 2015. С. 1-4. URL: [http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part\\_2/4.pdf](http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_2/4.pdf) (дата звернення: 27.07.2020).

55. Тertiшник В. Принцип юридичної визначеності та проблеми подолання юридичних колізій, прогалин і конкуренції правових норм у системі кримінально-процесуального права. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 3 (15). С. 147–154. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/3-2017/tertyshnyk.pdf> (дата звернення: 23.06.2020).

56. Требіна М.П. Політологічний енциклопедичний словник. Харків: Право. 2015. С. 814.

57. Ткач С.В. Організаційно-правові засади валютного регулювання в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2015, № 4, Т. 1 С. 104-111.

58. Українське законодавство про права людини. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/file/plan5.pdf> (дата звернення: 23.06.2020).

59. Принципи Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у практиці ЄСПЛ та межі втручання у гарантовані права. URL: <https://cutt.ly/whs1sOb> (дата звернення 27.11.2020)

60. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія: у 3-х т. Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАНУ, ДННУ «Акад. фін. управління», 2010. С. 462-464. URL: [https://afu.kiev.ua/getfile.php?page\\_id=454&num=4](https://afu.kiev.ua/getfile.php?page_id=454&num=4) (дата звернення: 23.06.2020).

61. Цвік М.В., Петришин О.В., Авраменко Л.В. Загальна теорія держави і права. Харків, 2009. 610 с.



URL:

[http://library.nlu.edu.ua/POLN\\_TEXT/KNIGI\\_2009/TEorijaDerjav\\_2009.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf)

(дата звернення: 19.07.2020).

62. Чим відрізняється контроль від нагляду. URL:

<https://mojaosvita.com.ua/biznes/chim-vidriznyayetsya-kontrol-vid-naglyadu/>

(дата звернення: 19.07.2020).

63. Чубенко А.Г., Лошицький М.В., Павлов Д.М., Бичкова С.С., Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Юнін. Київ: Ваіте, 2018. С. 94-96; 313 с.

64. Шевчук С. Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України. *Право України*. 2011. № 5. С. 175 - 186.

65. Філософський енциклопедичний словник. В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис, 2002. С. 451. 742 с.

66. U.S. DEPARTMENT OF THE TREASURY: Офіційний сайт американського відділу казначейства. URL:

<https://www.treasury.gov/Pages/default.aspx> (дата звернення: 19.05.2020).

67. Federal reserve Act: Закон про Федеральний резерв 1913 (ред. від 16.08.2013). URL: <https://www.federalreserve.gov/aboutthefed/fract.htm>. (дата звернення: 07.03.2020).

68. The monetary control act 1980: Закон про дерегулювання депозитних установ і грошово-кредитному контролі 1980. URL: (дата звернення: 07.03.2020).

69. Protokoll über die Satzung des Europäischen Systems der Zentralbanken und der Europäischen Zentralbank: Протокол про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку від 01.01.2005.

URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_681#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_681#Text) (дата звернення: 07.03.2020).

70. Gesetz über die Deutsche Bundesbank: Закон про Німецький Бундесбанк (ред. від 04.07.2013). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bbankg/> (дата звернення: 07.03.2020).

71. Самсоненко Н.М. Валютні обмеження для фізичних та юридичних осіб. *Збірник наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення»*. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. С. 31-37.